

110 години от Горноджумайското въстание (1902-2012 г.)
Анотирана библиография на литература по темата в Централната
библиотека на БАН
Лидия Чолпанова

Във фонда на ЦБ на БАН няма цялостно изследване за въстанието, а в повечето случаи се споменава за него във връзка с други етапи на националноосвободителната борба в Македония.

Кратка историческа справка:

През есента на 1902 г. избухва въстание по долините на Струма и Места, подготвено от Върховния македонски комитет начело с ген. Ив. Цочев и Ст. Михайловски. Целта е да се предизвика европейска намеса и да се изпълнят отдавна дадените от Берлинския договор права.

Джумайската кааза е в съседство с Княжеството и там е засилен терора върху населението, което живее в мизерия. Първото сражение е в с. Железница и се разраства в селата около Кресненската клисура. Съотношението на силите е 1:5 – приблизително 2 500 въстаници срещу 14 000 турски войници. Стават около 19 военни сблъсъка. Движението е потушено жестоко и около 3 000 бежанци идват в България.

Въстанието е неуспешно, защото дейците на македоно-одринското движение не са на едно

мнение за неговото провеждане и не е подкрепено от българското правителство. Сред слабостите на въстанието са прибързаността и несистемната подготовка, липсата на предварително планиране, довела до хаотични и безразборни действия.

Книги в хронологичен ред

1. Френската жълта книга по македонския въпрос. Дипломатически документи на Френското министерство на външните дела. С., 1903. 56 с., с. 17-20 – **в дипломатически писма се споменава за въстанието.**
2. Македония и Одринско. 1893-1903. Мемоар на Вътрешната организация. С., 1904. 283 с., 2 к., с. 81-94 – **таблици по години и статистика по вилаети за сраженията.**
3. Томов, А., Г. Баждаров. Революционната борба в Македония. Скопие, 1917, кн. 2, 158 с., с. 45-46 – **кратко описание на въстанието и статистика на сражения, убити от двете страни и пострадали села.**
4. Влахов, Т. Криза в българо-турските отношения 1895-1908. С., 1962. 191 с., с. 38-40 – **цитира документи от Държавния архив и от книгата на Хр. Силянов за въстанието и реакцията на България и Европа.**
5. Македония. Сборник от документи и материали. С., 1978, 822 с., с. 437-439 – **доклад на С. Чапрашиков до мин.-председателя д-р С. Денев за тежкото положение на българите, бежанци от Македония след въстанието от септ.-окт. 1902 г.**
6. Минчев, Д. Военнореволюционната дейност на Петър Дървингов. 1898-1918. С., 1990. 200 с., с. 22-31 – **участието на П. Дървингов в Горноджумайското въстание.**
7. Германов, Стоян. Руската общественост и революционното движение в Македония и Одринско 1893-1908. С., 1992, 251 с., с. 104-139 – **статия „Руското обществено мнение по време на Горноджумайското въстание – 1902 г.” във втора глава от книгата.**
8. Елдъров, Светозар. Тайните офицерски братства в българската армия и освободителните борби на Македония и Одринско 1897-1912. С., 2002, 136 с., с. 90-91 – **сведения от участниците във въстанието, цитира се писмо на Александър Протогеров до ген. Ив. Цончев.**
9. Елдъров, Светозар. Генерал Иван Цончев – Биография на два живота. С., 2003, с. 163, с. 107-115 – **участието на ген. Ив. Цочев във въстанието и кратки сведения за провеждането му. Цитират се спомени на участници в събитията.**

Книги в хронологичен ред с косвени сведения

1. Дървингов, П. Пирин и борбата в неговите недра. С., 1904 – **няма сведения за въстанията, а само описания на района и на турските войски и четите.**
2. Материали за историята на македонското освободително движение. С., 1925-1931. кн. 1-7 – **спомени на дейци на националноосвободителната борба в Македония основно за Илинденско-Преображенското въстание, няма преки сведения за горноджумайското въстание.**
3. Освободителната борба на българите в Македония и Одринско. 1902-1904. Дипломатически документи. С., Наука и изкуство, 1978, 590 с., с. 38-39 – **косвени сведения в 2 писма за размирици в Битолския вилает и за подготовка на въстание.**
4. Пандев, К. Национално-освободителното движение в Македония и Одринско. 1878-1903. С., 1979, с. 233 – **споменава се в едно изречение за въстанието.**
5. Кюстендилски окръг и националноосвободителната борба в Македония. 1895-1903. Документи. Състав. Тодор Димитров, Иван Пашев. Кюстендил, 1983. с. 108, 80-81 – **няма сведения за въстанието, а само сведения за македонските бежанци.**
6. Алманах на българските национални движения след 1878 г. Състав. Георги Марков и др. С., БАН, 2005, 640 с. – **като енциклопедия, на с. 370 снимка и справка за ген. Ив. Цончев, един от ръководителите на въстанието.**
7. Изследвания по македонския въпрос. Кн. 1, С., 1993, с. 377 – **споменава се с няколко изречения за 2 500 въстаници от над 15 селища и за 3 000 бежанци след потушаването на**

въстанието.

8. Кюстендилският край в освободителната борба за Македония. Материали от научна конференция. Кюстендил, 1999. 110 с. – **няма сведения за въстанието.**
9. Узунов, Васил. Някога в Македония. 1886-1912. С., 1931 – **художествена литература.**
10. Георгиев, Георги. Македоно-одринското движение в Кюстендилски окръг (1895-1903), Македонски научен институт, С., 2008. с. 207, 213-214 – **дисертация.**

Периодични издания

1. Сп. Славянские известия. 1902, кн. 2, с. 38, кн. 6, с. 40; 1903, кн. 5, с. 104, кн. 6, с. 40
2. Сп. Векове, 1981, кн. 1, с. 79 – въпроса за бежанците след въстанието
3. Военноисторически сборник, 1985, № 1, 14-35
4. Известия на Държавните архиви. 1984, кн. 47, с. 213-217

Литература извън ЦБ на БАН

1. Ванчо Горгиев, Слобода или Смрт, Македонското националноосвободително дело во Солунскиот вилает 1893-1903 година, Скопје, Институт за историја - Филозофски Факултет.
2. Силянов, Христо. Освободителните борби на Македония. Т. 1, С., 1933, с. 176-181. Фототипно издание 1983.
3. Кьосев, А. История на македонското революционно движение. С., 1954.
4. Поппрокопов, Ст. Автобиография.
5. Панайотов, Л. Горноджумайското въстание 1902 – героична страница от историята на българския народ. С., 1992.
6. Македония и Тракия в борба за свобода (края на XIX – началото на XX в.) Нови документи. С., 1995. 815 с.
7. Спомени на Атанас Илиев. С., 1926., 437 с.
8. Гоце Делчев. Писма и други материали. С., 1957, с. 305-315.
9. Димитров, Т. Кюстендилски окръг – главна четническа база за Македония 1895-1912 г. Кюстендил, 2004, 97 с.

Бежанци от Разложко, настанени в Кюстендил, 1902 г.

Прегледани източници

Сп. Македонски преглед – 4 кн. годишно
1924 (г.I)-1943 (г.VI)
1991 (г.XIV)
19 -1990, 2003-2011

В книгата „Кюстендилският край в освободителната борба за Македония”.

